

1. Bock / Frederici Samuelis / Diss. De Notione Immensitatis Dei amplificanda Comⁿtemplatione magnitudinis Mundi. Regiomonti 1766, Autor G. C. Riccard.
2. Bede / Christophorus Augustus / Protevanⁿ, gelium Genesios Cap: 221 Vers: XV. Helmⁿ, Stadij 1763.
3. Boehmer / D. philip. Adolph: / programma, de christo filio Dominis, Halle 1765.
4. ————— programma, addita est illustratio addita est. Illustratio Loci 1 Corinthi XV, vers, 51, Halle 1766.
5. ————— programma in Commentationem ad illustrationem Actuum Apostolorum, 1766.
6. Büchner / S. Andreae Elie: / programma in diem natalem Christi, Halle 1768.
7. Carrach / Joh: Tob: / programma paraclati Appellatione Spiritui Sancto tributa, Halle 1764.

DE OPERIBVS DEI
IN REGNO NATVRAE
SIGILLATIM I.
DE CREATIONE

DISSERTATIO THEOL. DOGM. REVEL.

QVAM
ADIVVANTE DEO T. O. M.
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO
ET NVTRITORE CLEMENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. FRIDERICO
HASSIAE LANDGRAVIO PRINCIPE HERSFELDIAE
COMITE CATIMELIBOCI DECIAE ZIEGEN-
HAINAE NIDDAE SCHAVENBVIRGI HANOVIAE
AC RELIQVA

PRAESIDE ET MODERATORE
GODOFREDO SCHWARZ
THEOL. DOCT. ET PROFESSORE PRIMARIO
CONSISTORII SACRI ASSESSORE ECCLESIAE HASSO-SHAVEN-
BVRGICARVM SVPERINTENDENTE
AD D. APRILIS CIO IO CC LXIII.
H. L. Q. C.
DEFENDET
CHRISTIANVS WILHELMVS SCHROETER
RINTELIENSIS.

RINTELIH TYPIS I. G. ENAX, A. T.

DE DEOPRIBVS DEI
IN REGNO NATVRAE
SIGILLVM I
DE CREATIONE

DESSERTATVM ET DE DEOPRIBVS DEI
ADIVVNT DEO I O M
LECTORE ACADVMITVM
AT VIVVTVS CREATIONIS
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN R R I D E R I C O
HABUAT I AMBROSIVS PRINCIPIS HIERONIMVS
IN COMITVM CATHOLICVM PAVLVS XI
IN HANNOVERIAE HANNOVERIAE
LEIPZIGAE
PRAEFATVS
GOTTFREDVS SCHWARZ
AD D
CHRISTIANVS WILHELMVS SCHROETER

AK

DE OPERIBVS DEI

IN REGNO NATVRAE

SECTIO I.

DE CREATIONE.

§. I.

OPERA DEI nobis sunt, *quæcunque vi sua deus, a se & essentia sua diversa, ad existentiam extulit, in eaque subsistere voluit.* Opera hæc dei, sine relatione ad generis humani salutem, per Christum partam, *regnum naturæ*; relata ad salutem nostram per Christum reparatam, *regnum gratiæ*, theologis audiunt.

§. 2. In operibus dei, naturæ regnum componentibus, de quibus in præsentia sermo nobis est, primum locum tenet *creatio*, alterum *conservatio* s. *providentia*. Creationem dictis classicis, tanquam in theologia nunc revelata, superstruimus Apoc. 4, 11. Hebr. 11, 3. Quod nempe ratio apodictice cognoscit, *mundum hunc adspectabilem, cum ipsis rerum elementis, & animabus nostris, non existere vi propria, sed vi entis a se, quod est deus*; idem ipsum docet revelatio, libris Scripturæ s. comprehensa. Cum vero unum deum vidimus esse essentia, quoad personas trinum, scriptura hinc creationem omnium rerum *et deo* Gen. cap. 1 & 2. Jes. 48, 13. *et soli deo* Neh. 9, 6. Jes. 40, 26-28. ita tribuit, ut communem adserat *patri* 1 Cor. 8, 6. *cum filio* Joh. 1, 3. 8. Coloss. 1, 16. Hebr. 1, 2. & *spiritu sancto* Job. 33, 4. Ps. 33, 6. Gen. 1, 2. Nihili est objectio, quod *patri* creatio-

Quid opera dei?

eaque
a) *tam in regno naturæ?*
b) *quam in regno gratiæ?*

Notatis operib. dei in regno naturæ, Creationis auctor deus esse docetur

Isq; trinus, pater, filius & spiritus S.

nis opus per particulas *ἀπο* & *ἐκ*, filio per particulam *διὰ*, adscribant sacrae paginae. Eaedem enim & absolute divina de filio opera praedicant Joh. 5, 17-19. & creationem ei sigillatim *ἀμείωτος* vindicant Hebr. 1, 10. coll. v. 8: & particula *διὰ* causam quoque efficientem notat Apoc. 4, 11. si quidem de patris operibus alibi etiam adhibetur 1 Cor. 1, 9. Quoad loca, creationem *Spiritus S.* adferentia, *Spiritus dei*, *Spiritus oris dei*, non potest materiale, vel accidentale, quiddam in deo esse: sed est ipsa ejus essentia. Quare, postquam Spiritum S. verum esse deum probavimus, & distinctam a patre & filio personam, (vid. *Dissertatio nostra De deo unitrino* §. 11-13.) merito concludimus, Spiritum S. creationis quoque causam efficientem in iisdem locis significari. Quid, quod adserta una eademque numero essentia patris, filii & spiritus s. non possit non omnibus ex aequo tribui, quidquid in eadem essentia divina rationem suam habet, ut habet creatio.

Quid creatio?
 Eccehis illius superior.
 quid 1) eorum hoc univ-
 ersum? nihilum 2)
 quotu-plex? quid
 hujus loci?

§. 3. Est vero CREATIO totius hujus universi ex non-existente ad existentiae statum, vi dei trinumini, translatio. Totius 1.) hujus universi, quod est series finitorum, coexistentium & succedentium, quoquo modo inter se connexorum. Ex non existente 2.), quod idem est, ac ex *nibilo*; non quidem contradictionis, id enim neque potentiae omnipotentiaeque divinae objectum est: neque *privationis*; si quidem filius non ante patrem: verum ex *nibilo negationis*, ex eo, inquam, quod a contradictione liberum.

exi-

existentia autem propria destitutum Gen. I, I. & 2, 4. 5. Hebr. 11, 3. eque *nihilum in progressu formali*, quod præexistente quidem materia gaudet, emergere autem ad existentiam sine vi divina non potest Gen. I, 21. 27. *Ad existentia* 3) *statum translatio*, qua universum hoc a) extra intellectum quoque divinum subsistere cœpit, universi b) partes in partes operari, & operationes mutuas recipere poterunt, singula denique c) universi entia, entia singularia, id est, omnimode determinata, evaserunt. *Vi* 4) *dei*, ita, ut *intellectus* divinus omnia possibilium, tam absolute spectata, quam in omnia possibilium systemata redacta, distinctissime sibi repræsentaverit, *voluntas* divina systema ex omnibus perfectissimum elegerit, libero *decreto* suo illud ad statum futuræ existentia, aut si mavis ad futuritionem, præ cæteris mundi systematibus, discreverit, *potentia* denique existentiam eidem tribuerit. *Vi* 5) *dei trinumini*: *trinunius*, idque per asserta (§. 2.), *dei trinunius*, sine causa instrumentali & focia, sine præexistente in principio materia, sine legum naturalium ordine; nisi quem creator rebus abs se creatis, pro omniscientia et sapientia summa sua, successive indidit.

n. 2. Conspirat cum his ratio, universum 1) hoc, tam conjunctum, quam per singulas partes, spectatum, ob contingentiam suam, vi tantum *Entis a se*, vi DEI, ex possibilium abyſſo ad existentiam potuisse emergere, demonstrans; atque hinc, in se & per se consideratum, interne tantum possibile, quod idem est, ac *nihilum negativum*, fuisse. Conspirat

quid 3) ad existentia statum translatio?

Vis 4) dei quomodo intelligenda?

Vis 5) dei trinunius quid involvat?

Consensus rationis cum Script. sacra scitis observatur ratione 1) objecti creationis,

ratione 2)
causæ effici-
entis,

In e hior
amro hpo
mum
Laudham

ratione 3)
modi crea-
tionis,

amro
abuo

ab (7) un
namur

Mosaica, de
creatione
hujus uni-
versi, nar-
ratio abso-
lutissima,
sive 1) me-
taphysice
physiceque
spectetur,

(1) amro
amro hpo
amro

spirat ratio in eo quoque 2), creationem privum & proprium unius & solius dei esse opus; propterea quod in nullo ente finito, non in tota finitorum serie, aliquid inveniatur, unde intelligi possit, sufficere illud vel atomo substantiali e non existente ad statum existentiae evehendæ. Quæcunque enim per vires entium finitorum effici possunt, sunt vel unius status mutationes simplicium, vel sunt solutiones, coacervationes & transpositiones partium in compositis. Conspirat in eo denique 3) ratio, cum deus sit ens simplicissimum, immateriale & immutabile, non potuisse quidquam per ullam emanationem ex deo physicam oriri; sed actu tantum *cum* intellectus repræsentantis, *tum* actu voluntatis eligentis & liberrime decernentis, actu *denique* omnipotentiae decretum exsequentis, finita omnia et singula, adeoque totum hoc universum, ad existentiam translata esse.

§. 4. Pronior quidem est ratio, unam dei omnipotentiam intuens, ad ponendum, coexistentium compagem, quanta quanta est, simul et semel a deo creatam esse; sapientiam tamen etiam dei considerans, absonum haudquaquam esse intelligit, ut universa hæc moles inanimata, cum animalium suorum gregibus, mentiumque in ea quasi familiis, successivi temporis spatio, produceretur absolvereturque. Quod temporis spatium neque extendit, neque restringit, nimis scriptura sacra; sed, admirando omnipotentiae sapientiæque divinæ temperamento, *sex diebus* totum constituisse, nos

nos docet Gen. 1, 1-31. Docet, ante alia, gradatim primariorum rerum illarum omnium spectacula & miracula, aetheris, lucis, aëris, aquæ, telluris, tum siderum, vegetabilium, animalium quorumvis mentiumque rationalium; quæ immodice demiratum, mox in crassum errorem præcipitatum, ingenium humanum deos finxit coluitque, non esse nisi dei ter opt. max. opificia. Id si est, tantum abest, ut religioso a nobis cultu affici mereantur, ut potius animos nostros invitari oporteat, acriusque conveniat incendi, ad agnoscendum, amplectendum sincerissimeque amandum et reverendum creatorem ipsum summum; illum omnis hujus copiae, magnitudinis, pulchritudinis & utilitatis, quas ex rebus creatis capere, si volumus, possumus, auctorem primarium & unum. Refulgeant enim in rebus conditis perfectiones divinæ, eademque, plus minusve, mentes nostras feriant; tamen, ut nemo sanus, pulcherrimam solis imaginem puris in lymphae speculis intuens, imaginem per se potius, quam solem, cujus imaginem contuetur, suspicit; sic male profecto sanos evadere necesse fuit, quotquot specula tantum perfectionum divinarum, pro ipso deo, colere animum unquam ludibriis suis induxerunt fascinatam.

n. 2. Quod si quis denique meminisse curet, nostri causa scripsisse Mosem, ut in beatitudinis consequendæ via nobis præluceret, non immensum sciendi cupidinem cum voluptate distraheret theo-

five 2) ad
religionis
provectionem
relata.

Cur in de-
scriptione
Geogonias
præcipue
occupari

Moses voluit?

Hypothesis
exegetica,
ad Cosmogonias ideam adsequendam, commendatur.

Ἐξήγησις
Μωσαϊκῆς
ἐξήγησις.

theorematica; non mirabitur, illum in creatione orbiculi nostri terraquee enarranda potissimum occupari. Id scilicet, quod tenues grandia vere molientes, efficere voluit, ut ab illis ipsis rebus, quas præ cæteris cognoscere nobis datum est penitusque perspicere, nos ad cognitionem ipsiusmet creatoris, tanquam per scalam duceret directissimam. Si tamen analogice sumas, effectum esse in singulis corporibus mundi totalibus, quidquidque ἑξ ἀρχῆς die, in orbe nostro terraqueo effectum fuisse tradit Moses, (*) ideam de creatione hujus universi concipere in animo potueris. Id modo teneas, velim, omnia corpora mundi totalia, quæ vocant, vel *lucida* esse, vel *opaca*, vel *mixta*. Opaca sunt *planetae*, primarii juxta ac secundarii: *mixta*, uti quidem persuademus nobis, *cometae*. lucida vero *sol* noster & *stellæ fixæ*, totidem istæ soles revera systematum suorum planetario-cometariorum.

§. 5. Age jam, descriptionem creationis hujus universi Mosaicam, secundum theoriam Copernicanorum, quantum nostra, ad Mosem intelligendum & adversus objectionum argutiolas vindicandum, interest, intentius spectemus. Principio creavit deus $\alpha\alpha$, *substantiam coelorum*, quos manibus quasi circumlatis ostendere voluit, *illorum terra- que*

(*) Qua de re pluribus egimus in dissertatione germanica, relationibus nostris publicis, *Xintelsche Anzeigen* de a. 1763. mense Januario inserta; ad quam lectores nunc nostros remittimus.

9
que etiam istius Gen. 1. 1. Verum, ut terra vastitas
meraque confusio תהו ובהו, fuit, sic analogice totum
reliquum chaos, חוהו, tenebrosum et tanquam fluidum
aliquod informe et inconditum, פני המים, est
concipiendum. Spiritu interim dei commixta
sine legibus elementa rerum efficaci sua vi sustentante,
decreto mox divino fiat lux, & facta est lux,
particulæ lucidæ stellarum fixarum a particulis opacis
planetarum, & mixtorum ex utrisque cometarum,
discretæ, in moles, dato impulsu, compactæ,
debitosque suos in ordines quaqua versum, per imensum
illud, dispositæ fuerunt. Nata hinc systemata mundorum
partialia, solium singulorum cum planetarum et cometarum
suorum satellitio. Datus statim est cuilibet corpori mundi
totali, lunis tantum circa planetas primarios exceptis,
impulsus circa axem suum proprium sese movendi; quo
factum, ut terra nostra, motu hoc circa axem suum diurno,
conficere juxta solem suum potuerit diem primum.
Die secundo atmosphæra, ut in terra nostra, sic in singulis
corporibus mundi totalibus, qua neque sol noster, nullæ
hinc stellæ fixæ colliguntur destitutæ, jussa est ex voragine
sua prodire, jussus in primis æther corpora mundi totalia
ab invicem sejungere, & consecutionem ordinemque illorum
conductum, reciprocis viribus actionis et reactionis, sustinere
indeclinabilem. Atmosphæris circa singula corpora mundi
totalia constitutis, vaporum in iisdem adscensionibus &
descensionibus datæ sunt leges. Ortum hinc in terra nostra,
ceterisque probabiliter planetis, discrimen inter aquas super
atmosphæ-

sphæram מעל לרקיע, quæ sunt nubium nobis impendentium fornices et contignationes variæ, & subter atmosphæram, מן הרקיע, qui tunc confusi adhuc cum particulis aridis vapores fuerunt aquosi. *Die* autem *tertio* jussi sunt aquosi vapores isti inferiores turmatim confluere, inque marium barathra & fluviorum rivorumque, perennium fontium ex conjunctione sustentandorum, alveos concedere. Solum hinc aridum, montibus, collibus, vallibus planitiibusque distinctum & divaricatum, mox vegetabilibus etiam omnis generis decentissime amictum, apparere. *Die* postea *quarto* sidera quæque, non primum nunc condita, sed tantum ad usum systematum planetario-cometicorum, sunt accommodata adstrictius & amplius, Gen. 1, 14-19. Ergo, purgata in tellure nostra a spissis nubibus & nebulis atmosphæra, nitidiore coma refulsit sol, datus planetis cometisque impulsus movendi se in destinatis orbitis circa soles suos, lunis circa planetas suos primarios; sic, ut planetæ primarii lunas simul suas comites circa solem perpetuas traherent. Prodiit inde motus revolutionis planetarum primariorum annuus, cum eoque motus illorum prior diurnus combinatus. Cum ratione infaniunt, qui, verbi gratia, Jovis Saturnique satellites, totidem illorum lunas et corpora in se opaca, telescopiorum beneficio contemplati, stellas luminosas se vidisse profitentur; Mosem tamen non dubitant exagitare, quod lunam nostram luminare magnum, regendis noctis tenebris a deo destinatum, appellet (*). *Die quinto* animalia

(*) Meliora vel a poetis, o! philosophi, philosophi, nisi

malia tam natatilia, ingenti in primis numero & varietate stupenda, in aquis, quam volatilia, mirifica coloris varietate et vocis suavitate, in libero aëre, amphibia item Thetidi quam Telluri, et contra, adiectiora, condita sunt. *Dies sextus*, procreatis primo animalibus terrestribus, feris & cicuribus, vermibusque et reptilibus insectisque, maxime vero formato, post illa, ad imaginem dei homine, utriusque sexus, nobilitatus est; adeo ut *die septimo* deus ab universo opere, quod *כב מחר* *universum optimum* scriptor sacer praedicat Gen. 1, 31. requieverit, sacro esse jussu die hebdomadis septimo Gen. 2, 1-3.

§. 6. Considerantibus, sine præjudicata opinione, perfectiones dei, et absolute ab omni æternitate summas, & absolute in omnem æternitatem immutabiles, profecto nullus creationis a deo, sibi omnifufficiente, finis cogitandus nobis relinquatur, qui proxime, immediateque et directe ad deum sese referret. Non illi, rebus creatis, accedere quidquam potuit; cui, si nihil unquam creasset, defuit omnino nihil. Quin potius spirituum suorum finitorum pater ex creatione effectus, non, absit verbo *βλασφημια*, fornicator & adulter *ἀσորγος*, quem tantum abest ut ulla fœrus sui furtivi cura tangat, ut sæpe etiam immisericorditer perimat innocentem; pater

De fine creationis,
a) ex parte nostri,

B 2

revera

molestum est, discite:

Non fecus ac, noctis consolatura tenebras,

Invehitur bigis argentea luna superbis.

Argentea, id est, splendoris sui lumine argentum expositum imitans: & *bigis superbis*, id est, perquam resplendentibus cornibus lunæ, seu crescentis seu decrepcentis cet.

b) *ex parte
dei.*

revera etiam omnium amantissimus, salutisque filiorum suorum cupidissimus, nobis est concipiendus, & filiali amore atque obsequio super omnia devenerandus. *Finis hinc dei, in creandis spiritibus finitis,* fuisse colligitur *vera & stabilis illorum salus,* quam maxime fieri per limites eorum potuit, provehenda. Cum vero salutis istius sine cognitione dei, creatoris & patris sui, perfectionum & operum ejus, voluntatisque ipsius erga se propensissimae & intensissimae perspicientia, participes evadere non possent; in *presentissimis divinis mediis,* ad obtinendum finem suum absolute & simpliciter requisitis, est referenda *glorie suae manifestatio.* Id est, veram & stabilem spirituum finitorum salutem procuraturus, sic deus rerum naturam universam non potuit non condere, ut spiritibus suis finitis, per singulas illius partes euntibus, cognoscere liceret, quanta sit creatoris, ejusdemque patris sui, intelligentia, sapientia, potentia, amor, bonitas, beneficentia, sanctitas, justitia, majestas, reliqua Pf. 19, 1-12. Rom. 1, 19. 20. Colligere hinc porro liceret, nihil tantopere ab ipsis requiri, ut in conjunctione patris illius ter opt. max. vere salvi sint, perpetuoque sibi de vera salute gratulentur, quam obsequium sanctissimae voluntati ejus ultro lubenterque praestandum. De ceteris rebus, in his terris, inanimatis & animantibus brutis, docent sacrae literae, eas omnes ad usum hominis productas & creatas esse, imperioque et dominio ipsius, expresso dei consulto, subjectas, Gen. 1, 26. inque potestatem iterum iterumque traditas ib. v. 28. 29. & cap. 9, 2. 3.

Præ-

PRAENOBILISSIMO AC DOCTISSIMO
DISSERTATIONIS RESPONDENTI

S. D. P.

IO. WILH. HOMEYER, S. TH. ST.

Qui maximam semper animi voluptatem percipio ex ornamentis amicorum meorum, non possum non banc quoque occasionem libenter arripere ostendendi erga Te animum, laetitiae commotionibus plenum. A prima adolescentia nos jam amicitia arctior junxit, recentique cum primis in memoria teneo officia, mihi a Te praestita, cum in celeberrima Musarum sede Halensi annuo versaremur spatio. Ex omnibus actionibus tuis sinceritatem animi tui erga me et fidem illibatam perspexi. Permittas mihi igitur velim, Amicorum optime! cui nunquam aliquid denegandum putasti, ut Tibi, cum eruditionis & diligentiae tuae specimen publice dare constituisti, ex animi congratuler sententia. Exaudiat Deus omnia vota mea pro Te jam facta, pro Te in posterum facienda fideliter. Fortunet omnia tua conamina & labores, quibus strenue vacas, honestissimos. Servet Te quam diutissime salvum & florentem. Permite denique, quam humanissime Te rogem, ut pergas me, si meruero, in addictissimorum Tibi amicorum numero habere. Vale. Scrib. Rintelii d. IX. April. MD CCLXIV.

PRAENOBILISSIME DOCTISSIMEQVE RESPONDENS,

AMICE OPTIME ATQVE PEREXIMIE!

Haud sine maxima recordor laetitia, Amice Suavissime, ad nos quae sententiam, quod primus iungat animos vultus, pertinuisse. Etenim, quum Te primum videndi mihi contigisset copia, nescio quis animi adfectus interior me veluti instimulavit, ut intimiorem Tecum amicitiam discuperem inire. Evenit, cujus rei memoriam nulla unquam apud me debet oblivio, ut per omne illud tempus, quod in hac insumere nobis licuit Musarum sede spectatissima, amicitiae nostrae, sane haud fucatae, vinculum arctius connecteretur. Tot tantaque, quae semper grato aliam animo, candoris Tui in me quoque contulisti signa,
ur,

ut, quum Tua haud vulgaris, uti liquet, eruditio eximium Tibi paraverit brabeum, committere non potuerim, quin laetitiam meam, nisi maximam mihi vim intulisses, verbis declararem. Quare, quæ leta parat amicitia, ea amice grateque accipias, & me, uti fecisti, amare haud desinas velim. Donet, quod pro certo quoque habeo, summum, cui omnes tuos labores consecrasti, Numen Tibi vires, ad veritates, uti decet, defendendas. Adsit Tibi, ut ejus honorem, quoad humanæ relictum virtuti pertingere, semper promovere possis pro virili, et suscepta coronet Tua felix eventus. Salus nunquam non constans Tibi arrideat, nunquam non conatibus Tuis annuat Deus propitius. Me vero, si dignus fuerim, amare, ut consuevisti, pergas, oro humanissimeque abs Te contendo.

TVI studiosissimus atque amicus tenerimus

L. C. DANNEMANN

SS. TH. C. ET OPPONENS.

PRAENOBILISSIMO AC DOCTISSIMO
DISSERTATIONIS RESPONDENTI

S. P. D.

I. D. E. SOSTMANN, SS. TH. CVLT.

Quem hodie percipio voluptatis sensum, cum cathedram Te video disputandi ergo ascendere, effundere copula illa suadet, qua juncti tenemur arctissima. Recordatione enim amicitiae nostræ ingenuæ nec interruptæ unquam sic fruor, ut me Rintelii, tam scholas salutando, quam acroases academicas frequentando, hoc magis leter vixisse, quo Tecum mihi vivere licuit conjunctius. Vivere enim licuit cum eo, qui, quod ex consuetudine nostra mutua et frequentioribus sermonibus perspexerim, virtutem ex legibus veri, verum ex studio virtutis, Tibi firmiter aestimare proposuisti. Quae animi representationes vividissime publicam jam affectus in Te mei interioris professionem postulant. Specimen eruditionis & diligentiae
Tuae

Tuae præclarum, me, quem opponentem in aliis deligisti Tibi, ad gratissimum, mihi que ante alia longe jucundissimum hortatur officium. Patere igitur, Amice Suavissime, ut vere & ex animo Tibi ovans acclamem. Gratulor de conatu tuo, omni nostra laude digno, gratulor de academico studiorum tuorum stadio feliciter emenso. Summus rerum arbiter tam hoc fortunet, quam cetera tua conamina, & labores omnes, divino letissimoque locupletet successu. Retine, Amice Dilectissime, obnixè rogantis memoriam, tueare amicitiam initam & sancte cultam hætenus, eamque prodesse mihi, jucundamque & delectabilem efficere, ut fecisti, non desinas. De me persuasissimum Tibi habeas, velim, me consuetudinis nostræ & usus, quaqua aqua, quoquo igne, ut ajunt, pluribus locis, fruar, nunquam immemorem futurum, quin potius in Te amando usque ad extremum vitæ diem persisturum. Vale, Amice, optime vale. Dab. Rintelii VIII. Id. Aprilis M D CCLXIV.

MONSIEUR!

Qu' en Vos études les progrès
 Me charment les voyant de près,
 Mon coeur est le témoin exprès.
 C' est la mineure.
 En ce si bon et si beau tour
 Ne cherchera-t-on pas toujours
 Des traits d' un très sincère amour?
 C' est la majeure.
 Ne puis-je y mettre avec raison
 La plus belle conclusion,
 D' être Votre ami? Tout de bon!
 Je le demeure.

Ce n'est ni la coutume, ni la civilité, c' est la seule
 amitié qui fait parler et Vous feliciter Votre
 très humble serviteur

J. G. ENGEL, Etudiant en Theol. de la Seigneurie
 de Smalkalden. Oppol.

NOBI-

NOBILISSIMO ORNATISSIMOQUE
RESPONDENTI SVO
SALVTEM ET FELICITATEM DICIT
PRAESES.

Si tantum beatis patris tui, amici mei, in certis incertisque rebus perspecti, manibus dandum mihi foret aliquid, commendarem Te, ultro lubensque, publice & privatim, pro virili parte mea, SCHRÖTERE amantissime. Cum enim, quoad honestatis, iustitiae & aequitatis leges ferunt, amicorum omnia communia, vera amicitia non est, quae in sanguinem etiam utriusque amicorum non transfuit; sanguinem liberos ipsorum volo, parentibus praecipue orbatos, uti orbus factus, cum germanis tuis, es, ante diem. Extulimus, post b. patris excessum, viduitatis arummas, complures annos, questam matrem tuam, anno nupero, anno & mihi, charissimorum capitum duorum, obitu, maxime fatali. Inhorruì, iustis funebribus matri tuae solutis, inhorruì collacrumans, cum vos, germanorum populum sine parentibus, memet patrem, recenti vulnere saucium, subiret cogitaret, sine liberis. In tuos usus, Amantissime, confessionem verè ingenuam, quam & de amicitia cum b. patre tuo culta, & de inferiarum officii, quod b. matri tuae persolvimus, circumstantia significata, edidi. Confessione utraque non rectius uteris, quam si praestantibus animi donis, quibus ab uno et solo deo exornatus es, nunquam ad ostentationem, sed ad provehendam numinis illius gloriam, fruitus fueris; quam si egregio ingenii cultu, quem domi non minus, quam peregre, Tibi comparasti, nunquam pro ultima studiorum tuorum meta, sed pro incitamento longius semper progrediendi, prudens reputaveris; quam si cum rerum scientia virtutem, fide in mundi servatorem innixam, vitaeque christianae sanctimoniam comitem semper ducentem, memor aeternorum, copulare perrexeris. Sic votorum meorum me, damnet deus, damnet Te numen propitium honestissimorum votorum tuorum, quam cupio totoque ex animo precor. Scrib. Rintelii d. 11. Aprilis c. b. CC LIV.

78 L 1708

ULB Halle
002 390 507

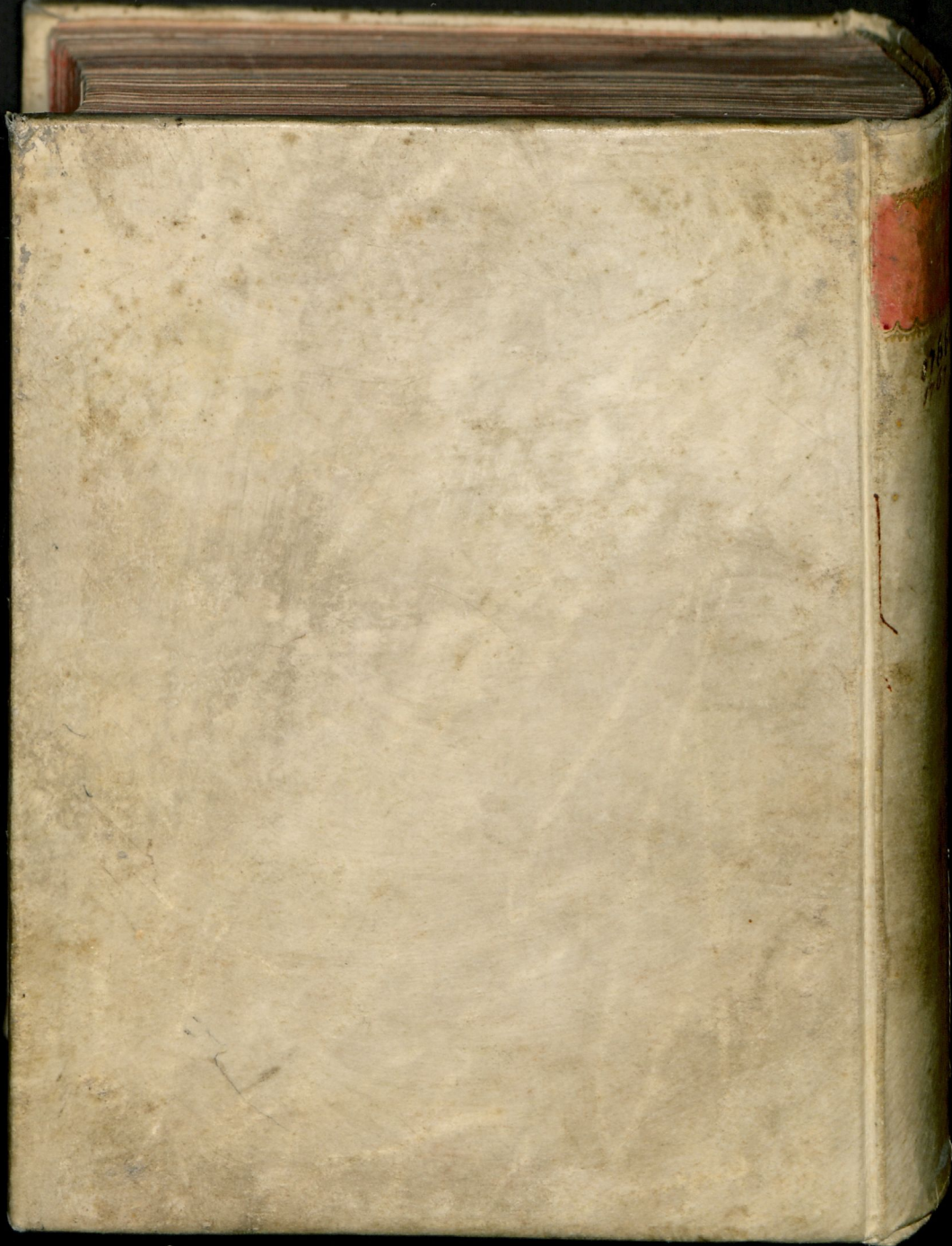
3

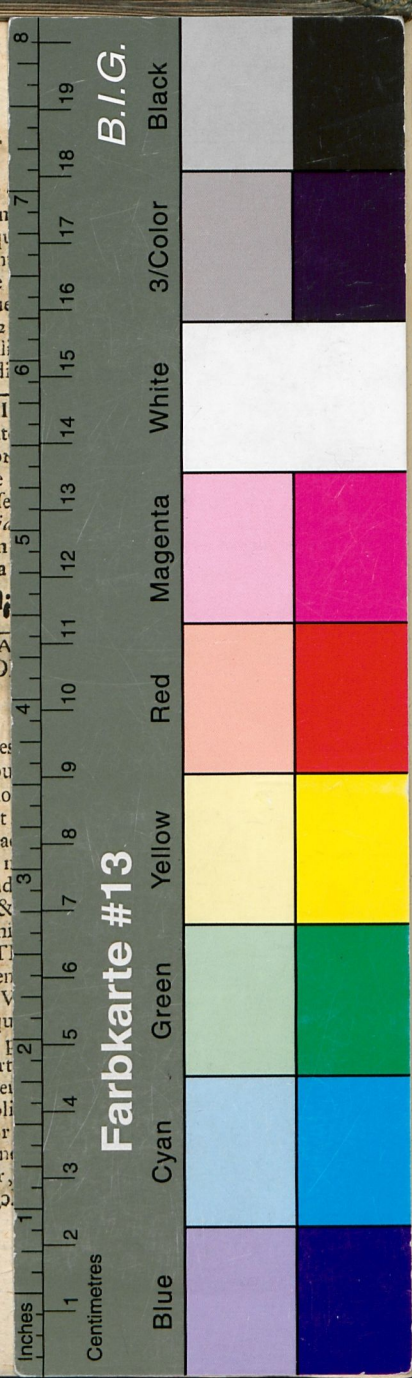

Sb.

Hi. 100.

DE OPERIBVS DEI
 IN REGNO NATVRAE
 SIGILLATIM I.
DE CREATIONE

DISSERTATIO THEOL. DOGM. REVEL.

QVAM
 ADIVVANTE DEO T. O. M.
 RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO
 ET NVTRITORE CLEMENTISSIMO
 SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. FRIDERICO
 HASSIAE LANDGRAVIO PRINCIPE HERSFELDIAE
 COMITE CATIMELIBOCI DECIAE ZIEGEN-
 HAINAE NIDDAE SCHAUVENBURGI HANOVIAE
 AC RELIQA

PRAESIDE ET MODERATORE
GODOFREDO SCHWARZ
 THEOL. DOCT. ET PROFESSORE PRIMARIO
 CONSISTORII SACRI ASSESSORE ECCLESIA RV M HASSO-SCHAUVEN-
 BURGICARVM SVPERINTENDENTE
 AD D. APRILIS CIO IO CC LXIII.
 H. L. Q. C.
 DEFENDET
CHRISTIANVS WILHELMVS SCHROETER
 RINTELIENSIS.

RINTELII TYPIS I. G. ENAX, A. T.

